

Научн-шинджеллгәнә институт кергтә тоот

Хальмг келн-әмтнә автоном бурдәгдсн учрар келнә, литературин болн тууджин шинджелгч номин Хальмг институт бурдәд нег джил болв. Тиим болдг болвчн, эндр өдр күртл мана институтд номин библиотек болн архивин материал йир ховр. Мана институтин номтирин көдлмшт кергтә тоот материалсиг зуг мана таньгъчин күч-көлсчирин, интеллигенцин дөнъгәр цуглулдж авч болхмн.

Энд ямаран материал кергтәв, эс-гидж ямаран материалс цуглулдж авч болх гихлә, түрүн болдж, бичгдсн документс: хуучна, ховр дегтрмүд, государственн актс, указмуд, закас, манифестс, зургуд, мемуарс, бичгүд, государственн шишлн институтсин болн организацсин кергтә цаасд, газетс, дуудврмуд, листовкс, ахрар келхд, цагцаглагъан барлгдсн, бичгдсн тоот дугъар.

Институтин номтирин шинджелгч көдлмшт, нег үлү тууджин тускар, Хальмгин газрт Советск йосн токтсна түрүн джилмүдин тускар гарсн дегтрмүд, брошюрмүд, дуудврмуд, газетс Хальмгин тууджла таньлдулх материалмудиг олдж авхд амр биш. Иим ховр дегтрмүдиг дегтрт дурта, эврән библиотектә онц-онц улсас олдж авч болхмн.

Мана институтин көдлмшин зурад им әнъгс бәәнә: 1. Алдр Октябрьск социалистическ революц болн Хальмгин газрт Советск йос токталгън. 2. 1941-1945 джилмүдин Төрскән харсгч Алдр дәәнд хальмгуд орлцлгън. 3. Хальмг туудж-түүк. 4. Советсин төлә ноолд-лгънд хальмгуд орлцлгън (1917-1920 дж.дж.).

Эн төрмүдәр дегтр бичх цагт, 1917 джилин Алдр Ок-

тябрьск социалистическ революцд шунмгъагъар орлцачнр, гражданск болн 1941-1945 джилмүдин Төрскән харсгч Алдр дәәнд орлцачнр, көгшн өвгд-келмрчнр, джаньгърчнр, ик дөнъ болцхахмн. Эднә чееджднъ йир олн туудж-түүкс — ут туульс, тәәлвртә туульс, үлгүрмүд, йөрәлмүд бәәхнъ лавта.

Иим улс дунд, нег үлү медәтнр-көгшд дунд эврәнн медрлән бичдж әмтид медүлдж чадшгонь йир олн. Тууджд ик чинртә төриг әмтид бичдж медүллгъни төрт, мана интеллигенц, тууджин багшнр, литератормуд, журналистнр болн нань чигн үүрмүд теднд дөнъгән күргцхәх зөвтә.

Барт барлгддж гарад уга йир олн туульс. үлгүрмүд, олн-әмтн дунд келгдәд йовна, тиигчкәд теднә кесгнъ мана цагт төрдж гарчах, келн-әмтни урн, хурц-хурдн үгмүд.

1917 джилин революцин өмнк цагин хальмгудин герин өлг-эд, хуучна хуьцн, зер-зев, кууқд улсин гарин эрдмәр кегд-лг тоот — хатхмө, уйсн-нексн — цуг эн тоот — номтирт, келн-әмтни бәәдл шинджелчнрт, тууджчнрт йир ик чинртә. Цуг эн тоотиг цуглулад, кинджд халгълхмн, кемр кергтә болхла институтд болн Хальмг музейд болм дуньгә үнднъ өгч болджана.

Эн тоотиг ягъдж, ямаран бәәдлтәгъәр цуглулхин тускар мана шинджелгч номин институтас хәрүгъинь келәр эс гидж бичгәр дурта цагтан авч болхмн.

Цуглулсн материалмудан манд илгәхитн сурджанавдн.

КИРСАНА Лидж,
шинджелгч номин институтин
көдләч.